

Handläggare
Hanna Markkula
Telefon: 08-508 36 235

Till
Äldrenämnden
den 11 december 2018

Vård- och omsorgsboende för döva och döv- blinda äldre - rapport

Förvaltningens förslag till beslut

Äldrenämnden godkänner förvaltningens rapport om förutsättningar för vård- och omsorgsboende för döva och dövblinda äldre

Ann-Christine Hansson
förvaltningschef

Raili Karlsson
avdelningschef

Sammanfattning

I budget 2018 har äldrenämnden i uppdrag att se över möjligheterna att skapa profilboende med särskild inriktning för döva och dövblinda äldre. Äldreförvaltningen har i denna rapport utrett förutsättningarna för ett vård- och omsorgsboende för målgruppen. Kartläggning visar att antalet döva eller dövblinda äldre med insatser från äldreomsorgen är förhållandevis få. Det har framförts olika orsaker till att dessa äldre kan vara osynliga för det offentliga och alternativa informationsvägar lyfts fram för att nå målgruppen. En sätt kan vara att ha en funktion motsvarande en uppsökande teckenspråkig äldrevägledare. I utredningen beskrivs de erfarenheter kring exempelvis bemanning, kompetens, organisation, samverkan och drift som har identifierats som förutsättningar för ett teckenspråkigt vård- och omsorgsboende. Utredningen ser behov av att teckenspråkig hemtjänst utvecklas för den grupp döva som bor i ordinärt boende.

Bakgrund

Det har tidigare genomförts utredningar i staden kring behovet av vård- och omsorgsboende för döva. Äldreförvaltningen uppmärksammades 2016 av Stockholms Dövas Förening angående behov av teckenspråkigt vård- och omsorgsboende för döva och dövblinda äldre. I äldreförvaltningens utredning *Profil-, intressent- och korttidsboende (dnr 410-587/2016)* lyftes det fram att det i Stockholm inte finns vård- och omsorgsboende för målgruppen. I kommunfullmäktiges budget 2018 har äldrenämnden i uppdrag att se över möjligheterna att skapa profilboende med särskild inriktning för döva och dövblinda äldre.

Ärendet

Äldreförvaltningen har i denna rapport utrett förutsättningarna för ett vård- och omsorgsboende för målgruppen. Underlag har bland annat inhämtats från kontakter med intresseföreningar, stadens beställarenheter samt besök vid de två vård- och omsorgsboenden i Sverige som har teckenspråkiga enheter för äldre. Sammanställning har gjorts av de teckenspråkiga verksamheter som finns för äldre i Stockholm.

Kartläggning visar att antalet döva eller dövblinda äldre är förhållandevis få, både inom staden och inom länet. Ett fåtal av dessa personer har i dagsläget insatser från äldreomsorgen. Inom utredningen har det framförts olika orsaker till att äldre döva kan vara osynliga för det offentliga och att det identifierade hjälpbehovet är litet. Vikten av kunskap, alternativa informationsvägar och samarbete framhålls för att nå målgruppen och skapa förtroende. Ett sätt kan vara att ha en funktion motsvarande en uppsökande teckenspråkig äldrevägledare.

Idag bor cirka fyra procent av stadens befolkning över 65 år i vård- och omsorgsboende. För gruppen döva och dövblinda skulle det motsvara drygt fem personer i Stockholm och drygt tio i hela länet. Ur ett demografiskt perspektiv bedömer utredningen att målgruppen ökar på sikt vilket kan innebära en ökad efterfrågan av särskilt boende. En framtida enhet om åtta till tio platser kan vara ett riktmärke.

Ett antal förutsättningar har identifierats för ett teckenspråkigt boende. Boendet kan vara belägen som en mindre enhet inom ett större vård- och omsorgsboende. Enheten behöver ha en högre bemanning då omsorgen med döva brukare tar mer tid i anspråk. All omvårdnadspersonal behöver vara teckenspråkiga och ha kunskap om dövkultur, förslagsvis kan hälften av personalen vara döv. Vidare måste enheten vara mer visuellt utrustad och ha en öppen planlösning.

Då det är en liten målgrupp med särskilda behov kan det teckenspråkiga boendet drivas som ett profilboende. Dessa har ofta en högre ersättning bland annat för att kunna ha en högre bemanning och upprätthålla särskild kompetens. Enheten behöver ha beredskap för tomma platser och hela länet bör ses som upptagningsområde. Nya privata profilboenden kan upphandlas till år 2021. Ett annat alternativ kan vara att enheten är en kommunövergripande verksamhet i egen regi.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av äldreförvaltningen. Kommunstyrelsens pensionärsråd (KPR) har tagit del av ärendet den 4 december 2018, de fackliga organisationerna har tagit del av ärendet i förvaltningsgruppen den 5 december. Det för socialnämndens, äldrenämndens och överförmyndarnämndens gemensamma råd för funktionshinderfrågor har tagit del av ärendet den 6 december.

Förvaltningens synpunkter

Äldre döva och dövblinda utgör en liten men sårbar grupp och äldreförvaltningen anser att en god äldreomsorg för målgruppen bygger på tillgång till teckenspråkig personal och kunskap om dövas kultur.

De erfarenheter kring exempelvis bemanning, kompetens, organisation och samverkan som har identifierats i utredningen ses som förutsättningar för ett teckenspråkigt vård- och omsorgsboende. Det kan vara vägledande för ett fortsatt arbete. En förutsättning kan också vara att staden har en funktion motsvarande en uppsökande teckenspråkig äldrevägledare för att nå målgruppen och sprida information. Av utredningen framgår att det kan gynna döva och dövblinda äldre generellt och inte bara de som vill ansöka om särskilt boende.

Merparten av de i kartläggningen identifierade personerna är under 80 år. Det är en grupp som i större utsträckning kan vara i behov av hjälp i ordinärt boende och äldreförvaltningen kan se ett behov av teckenspråkig hemtjänst. I detta sammanhang är det viktigt att utföraren har förutsättningar för att hjälpen tar längre tid samt att målgruppen bor geografiskt utspritt.

Jämställdhetsanalys

Bedömningen är att denna rapport inte ger konsekvenser för invånarna beroende på om de är kvinnor eller män. Däremot kan förslagen generellt ha större effekt för kvinnor eftersom andelen kvinnor med någon form av äldreomsorg är större än andelen män.

Bilaga

Rapport - Vård- och omsorgsboende för döva och dövblinda äldre

Stockholms
stad

**Vård- och omsorgs-
boende för döva och
dövblinda äldre -
rapport
November 2018**

stockholm.se

Vård- och omsorgsboende för döva och dövblinda äldre
November 2018

Dnr: 3.2-395/2018

Kontaktperson: Hanna Markkula och Marita Sundell
Förvaltning: Äldreförvaltningen, planeringsavdelningen

Sammanfattning

I budget för 2018 har äldrenämnden i uppdrag att se över möjligheterna att skapa profilboende med särskild inriktning för döva och dövblinda äldre. Äldreförvaltningen har i denna rapport utrett förutsättningarna för ett vård- och omsorgsboende för målgruppen. Underlag har bland annat inhämtats från kontakter med intresseföreningar, stadens beställarenheter samt besök vid de två vård- och omsorgsboenden i Sverige som har teckenspråkiga enheter för äldre.

Kartläggning av hur många döva eller dövblinda äldre som bor i Stockholm visar att antalet personer är förhållandevis få, både inom Stockholm och inom länet. Ett fåtal av dessa personer har i dagsläget insatser från äldreomsorgen. Inom utredningen har det framförts olika orsaker till att gruppen kan vara osynlig för det offentliga och att det identifierade hjälpbehovet är litet. Vikten av kunskap, alternativa informationsvägar och samarbete framhålls för att nå målgruppen och skapa förtroende. En förutsättning för boendet kan vara att ha en funktion motsvarande en uppsökande teckenspråkig äldrevägledare.

Idag bor cirka fyra procent av stadens befolkning över 65 år i vård- och omsorgsboende. För gruppen döva och dövblinda skulle det motsvara drygt fem personer i Stockholm och tio i hela länet. Ur ett demografiskt perspektiv bedöms att målgruppen ökar på sikt vilket kan innebära en ökad efterfrågan av särskilt boende. En framtida teckenspråkig enhet om åtta till tio platser kan vara ett riktmärke.

I utredningen beskrivs ett antal förutsättningar för ett teckenspråkigt boende. Det kan vara en mindre enhet inom ett större vård- och omsorgsboende som har en högre bemanning då omsorgen med döva brukare tar mer tid i anspråk. All omvårdnadspersonal behöver vara teckenspråkiga och ha kunskap om dövkultur, häften av personalen kan vara döv. Vidare måste enheten vara mer visuellt utrustad och ha en öppen planlösning. Beredskap för tomma platser bör finnas och hela länet ses som upptagningsområde. Nya privata profilboenden kan upphandlas till år 2021. Ett annat alternativ kan vara att enheten är en kommunövergripande verksamhet i egen regi.

Utredningen ser behov av att teckenspråkig hemtjänst för den grupp döva och dövblinda som bor i ordinärt boende.

Innehåll

Sammanfattning	3
1. Bakgrund	6
1.1 Uppdrag	6
2. Utredningsarbetet	6
3. Särskilt boende	7
3.1 Vård- och omsorgsboende för äldre	7
3.2 Riktlinjer för biståndshandläggning.....	7
3.3 Behovsprognos	7
4. Inledning	7
4.1 Döv, hörselskadad och dövblind.....	7
4.2 Teckenspråk	8
4.3 Intresseföreningar.....	8
4.4 Antal personer.....	8
4.5 Dövkultur.....	8
4.6 En historisk återblick.....	8
4.7 Äldre dövas erfarenheter	9
4.8 Döva på arbetsmarknaden	9
5. Teckenspråkig verksamhet för äldre i Stockholm.....	9
5.1 Tidigare verksamheter	9
5.2 Seniorboende för döva	10
5.3 Servicehus	10
5.4 Hemtjänst.....	10
6. Andra kommuner	10
6.1 Göteborg stad och Malmö stad.....	10
6.2 Örebro kommun.....	11
7. Kartläggning	11
7.1 Intresseföreningarna	11
7.2 Dövteamet och dövblindteamet, SLL.....	11
7.3 Insatser från kommunen	12
8. Erfarenheter.....	13
8.1 Mörkertal och bristande kunskap.....	13
8.2 Nå målgruppen och skapa förtroende	13

8.3	Teckenspråkiga enheterna.....	14
9.	Sammanfattning	15
9.1	Underlag och behov	15
9.2	Information	16
9.3	Organisation och bemanning	17
9.4	Drift och finansiering.....	18
10.	Studiebesök och kontakter	19

1. Bakgrund

Det har tidigare genomförts utredningar i staden kring behovet av vård- och omsorgsboende för döva. KSL, idag Storsthlm, har under årens lopp även efterfrågat kommunerna inom länet behov av särskilt boende för små målgrupper. Äldreförvaltningen uppmärksammades 2016 av Stockholms Dövas Förening angående behov av teckenspråkigt vård- och omsorgsboende för döva och dövblinda äldre.

I äldreförvaltningens utredning *Profil-, intressent- och korttidsboende* (dnr 410-587/2016) lyftes det fram att det i Stockholm inte finns vård- och omsorgsboende för denna målgrupp. Inom utredningen genomfördes en kartläggning av behov som då visade att tre döva äldre hade beslut om vård- och omsorgsboende och ett trettiotal döva och dövblinda hade hemtjänst. I utredningen beskrevs att målgruppen behöver tillgång till teckenspråkig personal med kunskap om dövas kultur samt en anpassad boendemiljö. Äldrenämnden beslutade om utredningen den 20 juni 2017 där ett av förslagen var att utreda frågan om boende för döva äldre.

1.1 Uppdrag

I kommunfullmäktiges budget 2018 har äldrenämnden i uppdrag att se över möjligheterna att skapa profilboende med särskild inriktning för döva och dövblinda äldre.

2. Utredningsarbetet

Äldreförvaltningen har i denna utredning sett över förutsättningarna för ett vård- och omsorgsboende för döva och dövblinda äldre. Arbetsgruppen har bestått av två strateger inom förvaltningen. Referensgruppen för boendeplanering har informerats om utredningen liksom äldreförvaltningens ledningsgrupp. Underlag har inhämtats genom kontakter med intresseföreningar, studiebesök vid relevanta verksamheter och dialog vid arbetsgrupps- och referensgruppsmöten. Arbetsgruppen har tagit del av relevant litteratur och har varit i kontakt med såväl beställare som utförare samt länets kommuner för att inhämta information och underlag.

3. Särskilt boende

3.1 Vård- och omsorgsboende för äldre

Med särskilt boende avses vård- och omsorgsboende med olika inriktningar, profilboende samt servicehus. I Stockholm finns *vård- och omsorgsboenden* för personer med somatisk sjukdom eller demenssjukdom. *Intressentboenden*, har inriktning mot språk, kultur eller etnicitet. Därutöver finns även *profilboenden* för särskilda målgrupper utifrån sjukdomsdiagnos och/eller funktionsnedsättningar som kräver specialistkompetens, exempelvis psykiatrisk problematik.

3.2 Riktlinjer för biståndshandläggning

Särskilt boende är en biståndsprövad insats enligt socialtjänstlagen där rätten till bistånd grundar sig på individuella behov. I stadens *Riktlinjer för handläggning inom socialtjänstens äldreomsorg* anges att i det fall den enskildes behov av service, vård och omsorg inte kan tillgodoses i den egna bostaden kan det bli aktuellt att bevilja servicehus eller vård- och omsorgsboende. Vård- och omsorgsboende är ett boende med heldygnsomsorg för den som exempelvis har ett så omfattande omvårdnadsbehov över dygnets alla timmar att behovet inte kan tillgodoses med hemtjänstinsatser.

3.3 Behovsprognos

Det finns idag cirka 5 730 personer som har ett verkställt beslut om vård- och omsorgsboende i Stockholm. Det utgör cirka 4 procent av stadens befolkning över 65 år. Antalet och andelen som bor i ett särskilt boende har minskat de senaste tio åren vilket främst beror på att antalet personer över 80 har minskat. Idag är medianåldern vid inflyttning till vård- och omsorgsboende cirka 87 år. Enligt behovsprognoser förväntas stadens behov av platser i vård- och omsorgsboende fortsätta att minska fram till år 2023 för att därefter successivt börja öka.

4. Inledning

4.1 Döv, hörselskadad och dövblind

En döv person kan vara döv sedan födelsen eller ha blivit döv i tidig ålder. En vuxendöv person har blivit döv i vuxen ålder och kan behöva teckenspråk som alternativ kommunikationsväg. Personer med nedsatt hörsel, som talar svenska språket, benämns hörselskadade. Dövblindhet är en kombination av syn- och hörselnedsättning där nedsättningen gör att syn och hörsel har svårt att kompensera för varandra. Vilket kommunikationssätt som används beror på grad av syn- och hörselnedsättning och när dövblindheten uppstod.

4.2 Teckenspråk

De flesta barndomsdöva använder teckenspråk som första språk och svenska som andra språk. Vuxendöva har oftast ett talat språk och använder tecken som stöd. I det taktila teckenspråket tar den dövblinda emot tecknen med handens känsel. Teckenspråk är visuella språk med egen grammatik och bygger inte på de talade språken. Teckenspråk ser olika ut i olika länder. Det svenska teckenspråket erkändes som dövas officiella språk 1981. Teckenspråket har en särställning i det svenska samhället genom språklagen (SFS 2009:600). Där jämföras teckenspråk med de nationella minoritetsspråken men skyddet är i praktiken olika. Teckenspråket har inte samma rättigheter som de nationella minoritetsspråken har inom barn- och äldreomsorg.

4.3 Intresseföreningar

Det finns föreningar med uppgift att tillvarata dövas intressen, exempelvis Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) där Sveriges Dövas Pensionärsförbund (SDP) är medlem. För dövblinda finns Förbundet Sveriges Dövblinda (FSDB). I Stockholm finns SDR:s lokalförening Stockholms Dövas Förening och SDP:s lokala förening Stockholms läns Dövas Pensionärsförening samt Förbundet Sveriges Dövblinda i Stockholm och Gotlands län.

4.4 Antal personer

I Sverige finns ungefär 8 000-10 000 barndomsdöva personer. Antalet vuxendöva beräknas vara cirka 4 000. Det finns inga exakta uppgifter om antal döva eller dövblinda personer i Stockholm. Stockholms Dövas Förening har cirka 1 100 medlemmar i hela länet varav 226 uppges vara över 65 år. Förbundet Sveriges Dövblinda i Stockholm och Gotlands län har 35 medlemmar som är över 65 år.

4.5 Dövkultur

Teckenspråkiga döva kan betraktas som en språklig minoritet med egen kultur och värderingar, så kallad dövkultur. Sveriges Dövas Riksförbund definierar dövkultur som ”dövkultur är levnadssätt, synsätt, erfarenheter, kunskaper och normer som genomlevs och sprids och som tillsammans med teckenspråket blir gemensamma för döva”. Samhörigheten inom dövkulturen är ofta stark och man har ett stort behov av att träffas, kommunicera och dela erfarenheter med varandra.

4.6 En historisk återblick

Vid förra sekelskiftet förbjöds teckenspråk i undervisningen och döva skulle lära sig tala och tolka tal med läppavläsning. Metoden ledde ofta till negativa konsekvenser för barnen, exempelvis att tal- och hörselträningen upptog majoriteten av undervisningen och andra ämnen försumrades. Förr var många döva barn till hörande föräldrar utan

språk fram tills de började skolan. Som en konsekvens av de språklösa åren utvecklade många olika grader av språkdeprivation som exempelvis kan påverka det abstrakta tänkandet. I och med att teckenspråk erkändes som ett självständigt språk 1981 skrevs läroplanen för specialskolan om. Undervisningen utgår sedan dess från tvåspråkighet, teckenspråk och skriven svenska.¹

4.7 Äldre dövas erfarenheter

En undersökning², genomförd på teckenspråk, påvisar att nio av tio äldre döva hade vuxit upp språklösa med smärtsamma erfarenheter från barndomen. De uppvisade en högre grad av ängslan, oro samt bristande tillit än äldre i jämförande undersökningar. De upplevde en högre grad av ensamhet och isolering med ett svagare socialt nätverk än äldre generellt. Gruppen kan ha svårt att läsa och skriva svenska, ca 60 procent uppgav att de inte kunde ta till sig skriven information.

4.8 Döva på arbetsmarknaden

Genom arbetsförmedlingen kan arbetsgivaren få kompensation vid anställning av en döv person. Nivån på bidraget utgår från arbetstagarens förutsättningar och ska kompensera nedsättningen i arbetsförmågan. Det finns även utvecklingsbidrag, exempelvis för utbildning, samt bidrag för personligt biträde om den anställda behöver stöd vid arbetsuppgifter. Bidragsformerna kan inte utgå parallellt. Arbetsgivaren kan även få bidrag för arbetshjälpmedel och syn- och hörseltolk.

5. Teckenspråkig verksamhet för äldre i Stockholm

5.1 Tidigare verksamheter

Staden drev tidigare ett projekt där Sveriges Dövas Riksförbund beviljades medel år 1999 för att tillskapa en verksamhet med seniorlägenheter och äldreboende för döva. Staden beslöt om en markanvisning i Älvsjö men länsstyrelsen avsåg byggplanerna år 2007. Inom ramen för projektet genomförde staden en utredning och behovskartläggning kring döva äldre. Detta resulterade senare i att en privat utförare år 2010 öppnade nio platser för döva och dövblinda äldre i ett nybyggt vård- och omsorgsboende i Hökarängen. Enheten var tekniskt anpassad för döva och teckenspråkig personal anställdes. De nio platserna

¹ Sveriges Dövas Riksförbund, SDR.se

² "Valfrihet och värdighet saknas hos äldre döva" – Sveriges Dövas Pensionärsförbund år 2007-2010

förblev tomma och efter ett halvår omvandlades enheten till annan inriktning. Inget teckenspråkigt vård- och omsorgsboende har sedan dess funnits i Stockholm.

5.2 Seniorboende för döva

Som ett resultat av stadens projekt startades också ett seniorboende för döva. I Micasas fastighet Måsholmen finns sedan 2013 totalt 35 seniorlägenheter för döva och dövblinda. Det finns en överenskommelse om förmedling av lägenheterna som anger att de i första hand är avsedda för döva eller dövblinda över 65 år som har teckenspråk som förstaspråk. För att inte lägenheterna ska stå tomma finns en förmedlingsordning där även döva under 65 år kan erbjudas lägenhet. I Måsholmens seniorboende finns Tallens aktivitetscenter. Den personal som arbetar där är döv och teckenspråkig.

5.3 Servicehus

I servicehus bor den enskilde i egen lägenhet och har hemtjänst efter behov. Pilträdet servicehus på Kungsholmen har totalt 115 lägenheter. På Pilträdet fanns tidigare en teckenspråkig inriktning. Idag är lägenheterna där en döv person bor spridda i huset. Lägenheten utrustas med visuellt larm när en döv eller hörselskadad person flyttar in. Det finns i dagsläget tre personal i hemtjänsten som i varierande grad behärskar teckenspråk.

5.4 Hemtjänst

Staden hade tidigare avtal med en privat hemtjänstutförare som med teckenspråkig personal bedrev hemtjänst och personlig assistans. Utföraren vände sig i första hand till döva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade personer. Företaget gick i konkurs våren 2017 och en annan utförare övertog viss del av verksamhetens personal. Det finns idag ett fåtal hemtjänst- eller assistansutförare som kan erbjuda teckenspråkig personal.

6. Andra kommuner

6.1 Göteborg stad och Malmö stad

Det finns två vård- och omsorgsboenden i Sverige som har teckenspråkiga enheter för äldre. I Göteborgs stad finns Åkerhus äldreboende med 102 lägenheter varav en enhet med 10 lägenheter vänder sig till döva och dövblinda. I Malmö stad finns Lindängelunds äldreboende med 40 lägenheter varav en enhet med 10 lägenheter är för döva och dövblinda. Boendena drivs i kommunal regi. Kommunerna har även teckenspråkig hemtjänst och äldrevägledare för döva.

6.2 Örebro kommun

I Örebro kommun pågår uppförandet av ett nytt äldreboende som kommer att ha en avdelning för döva och hörselskadade. Det beräknas stå klart under 2019. Äldreboendet kommer initialt ha åtta lägenheter för döva med möjlighet att utöka till 16 platser.

7. Kartläggning

Utredningen har genomfört en kartläggning av hur många döva eller dövblinda äldre som bor i Stockholm, med eller utan insatser.

7.1 Intresseföreningarna

Stockholms Dövas Förening uppger att de har 226 medlemmar som är över 65 år. Av dessa bor 107 inom Stockholms stad och 119 bor i andra kommuner runt Stockholm. Åldern bland medlemmarna varierar enligt nedan. Förbundet Sveriges Dövblinda i Stockholm och Gotlands län har 35 medlemmar som är över 65 år varav 19 bor inom Stockholms stad.

Döva över 65 år	Stockholms stad	Stockholms län	Ev. närliggande län	Totalt
65-75	63	75	12	150
75-85	34	24	3	61
86 >	10	4	1	15
Summa	107	103	16	226
Dövblinda	19	16		35
Totalt	126	119		261

7.2 Dövteamet och dövblindteamet, SLL

Dövteamet och dövblindteamet är specialistteam inom Habilitering & Hälsa, Stockholms läns landsting. Dövblindteamet har kontakt med cirka 50 personer som är 65 år eller äldre varav 26 bor inom Stockholms stad. Alla är inte teckenspråkiga inom denna grupp. Dövteamet har kontakt med 93 personer över 65 år, bosatta inom hela länet, åldersfördelning enligt nedan.

- 1920-talet (89-98 år): 1 person
- 1930-talet (79-88 år): 15 personer, ca hälften första halvan
- 1940-talet (69-78 år): 49 personer
- 1950-53 (65-68 år): 28 personer

Dövteamet uppger att personerna som besöker dem ofta behöver hjälp med översättningar av exempelvis skriftligt material från myndigheter. De äldre döva är relativt fysiskt pigga men har ofta en oro inför framtiden kopplat till boendesituationen. Flera äldre uppges lida av ensamhet och isolering i sin nuvarande situation.

7.3 Insatser från kommunen

Utredningen har frågat äldreomsorgens beställare om antalet döva med beviljade insatser. Även utförare av särskilt boende har tillfrågats för att öka möjligheten att identifiera personer i målgruppen.

7.3.1 Äldreomsorgen

Av äldreomsorgens beställarenheter har elva återkommit med svar. De har identifierat 18 döva äldre med någon form av insats från äldreomsorgen. Tolv personer har hjälp i ordinärt boende i form av ledsagning, hemtjänst eller avlösning där ledsagning är den vanligaste insatsen. En person är beviljad hemvårdsbidrag. Två personer har beslut om vård- och omsorgsboende och tre har beslut servicehus.

Av stadens cirka 130 vård- och omsorgsboenden har 75 återkommit med svar, två döva äldre har identifierats. Pilträdet servicehus har uppgett att det bor sex döva där varav fem är teckenspråkiga. Personerna har varierad grad av hemtjänst.

Beställarenheterna samt kontaktcentret Äldre Direkt har uppgett att de sällan får frågor om teckenspråkig äldreomsorg. Det har framkommit att en äldre har avstått från att ansöka då det inte finns teckenspråkigt boende i Stockholm. Några har framfört att det fungerade bättre när det fanns teckenspråkig hemtjänst. Utredningen har noterat att det under 2018 har funnits ett ej verkställt beslut där den enskilde önskade teckenspråkigt boende. Den enskilde har idag återtagit denna ansökan.

7.3.2 Funktionshinderomsorgens beställarenheter

Utredningen har kontaktat beställarenheterna inom funktionshinderomsorgen. Frågorna rörde antal döva teckenspråkiga personer mellan 60-65 år som hade beslut om insatser i ordinärt boende. Tre enheter har återkommit med svar. De har identifierat tre döva med insatser i form av ledsagning, hemtjänst och trygghetslarm.

7.3.3 Seniorboende

På Måsholmen bor i dagsläget totalt 17 personer över 65 år varav 7 personer i varierande grad har hjälpinsatser. Resterande lägenheter har förmedlats till personer under 65 år. Det finns inga uppgifter om

att alla som bor på Måsholmen är döva. Micasa har framfört att lägenheterna i seniorboendet av olika orsaker är svåra att förmedla till målgruppen utifrån överenskommelsen.

7.3.4 Kommunerna i Stockholms län

Frågan om behov av teckenspråkigt vård- och omsorgsboende har ställts till äldreomsorgen i de övriga 25 kommunerna i Stockholms län. En kommun är intresserad av att följa utvecklingen i Stockholm. Ett fåtal kommuner har återkommit med svar, ingen av dessa har uppgett behov av teckenspråkigt boende.

8. Erfarenheter

Nedan beskrivs erfarenheter som utredningen har tagit del av via kontakter, studiebesök och litteratur. Utredningen bedömer att dessa erfarenheter är viktiga att ta hänsyn till i en teckenspråkig verksamhet.

8.1 Mörkertal och bristande kunskap

Det har framkommit att det kan finnas ett mörkertal bland äldre döva. Olika orsaker uppges till varför målgruppen kan vara osynlig för det offentliga och att det identifierade hjälpbehovet är litet. En orsak kan vara misstro mot myndigheter samt otillräcklig kunskap om döva, teckenspråk och dövkultur hos kommunen. Det kan leda till kulturkrockar och missförstånd kring hjälpbehov.

Det finns inte alltid kunskap kring att hjälpsatser hos döva tar längre tid då det inte är möjligt att utföra en arbetsuppgift och kommunicera samtidigt. Bristande förståelse kan leda till att kommunikation inte beaktas i den enskildes situation och att de dövas dialog hänvisas till att ske med skrivna lappar, läppavläsning eller gester.

Äldre döva kan uppleva svårigheter i kontakter med myndigheter och att ta till sig av skriven information. En konsekvens kan vara att äldre inte får kunskap om det stöd och hjälp som finns eller hur processen fungerar. Det har framkommit att äldre inte ansöker om hjälp då det inte finns teckenspråkig personal. Äldre döva kan istället försöka klara sig på egen hand eller med hjälp av anhöriga.

8.2 Nå målgruppen och skapa förtroende

Det har framförts behov av alternativa informationsvägar för att nå äldre döva. Det är en stor fördel att ha en uppsökande funktion i kommunen som kan verka som en brobyggare mellan döva och myndigheter. Funktionen bidrar med kunskap om döva och dövkultur och bidrar till att skapa tillit och minska misstro. Likaså är kontakter med

dövföreningen viktigt för att nå målgruppen och skapa förtroende. En orsak till att äldre inte vill ansöka eller flytta kan vara en rädsla att inte få fortsätta träffa dövföreningen.

8.3 Teckenspråkiga enheterna

Studiebesök har genomförts vid de två teckenspråkiga enheterna i Göteborg och Malmö. Erfarenheter har även inhämtats från det planerade boendet i Örebro. Vissa skillnader finns i jämförelse med hur ett vård- och omsorgsboende vanligtvis är organiserat.

De teckenspråkiga enheterna ligger inom ett större vård- och omsorgsboende. De har inte särskild inriktning mot somatik eller demenssjukdom. Samarbete sker med en intilliggande hörande enhet för att uppnå samordningsvinster. Personalen på denna enhet har kunskap om dövkultur för ett flexibelt samarbete.

Enheterna har en högre bemanning då omsorgen med döva och framför allt dövblinda brukare tar mer tid i anspråk. Ledningen avsätter mer tid för kommunikation med den döva personalen vilket delvis sammanhänger med att de nuvarande cheferna inte var teckenspråkiga. De avsätter även mer tid för administration, exempelvis med lönebidrag och tolkservice. Bemanningen är inte helt jämförbar mellan verksamheterna men ligger mellan 0,79-1,0 omsorgsårsarbetare per plats.

Initialt utbildades befintlig personal i teckenspråk, nivån på språkkunskaperna blev dock för låg. All omvårdnadspersonal är idag fullt teckenspråkiga och hälften av personalen är döv och hälften hörande med kunskap om dövkultur. Ambitionen är att detta ska gälla vid schemalaggningen då både döv och teckenspråkig personal måste vara i tjänst. Dagtid finns tillgång till teckenspråkig sjuksköterska. Det finns döv personal som har trygghetsanställningar, exempelvis vaktmästare och måltidsombud. En fördel är om chefen kan teckenspråk.

Vid rekrytering är undersköterskekompetens en fördel men boendena prioriterar teckenspråk och kunskap om dövkultur. För att hitta teckenspråkig personal nyttjas kontakter hos befintlig personal eller genom kontakter med teckenspråkutbildningar och arbetsförmedlingen. De anställer praktikanter och sommarungdomar från dövskolor.

Enheten uppger att det måste finnas beredskap för att det kan ta lång tid att belägga platserna. I Malmö erbjöds tomma platser som korttidsplatser för hörande eller döva. Att blanda hörande och döva äldre på permanenta platser visade sig inte fungera tillfredsställande. Vid besöken hade båda boendena full beläggning.

De har ett aktivt samarbete med landstingets dövblindteam, dövföreningen, kyrkan, arbetsförmedlingen med mera. Samarbetet med dövföreningen är mycket viktigt för att de äldre ska få behålla samhörigheten även efter flytt till boendet. Enheterna arbetar aktivt med att sprida information om den teckenspråkiga enheten, både internt i kommunen och externt. Det är betydelsefullt att informationen till de döva äldre signalerar en visuellt trygg bild av boendet.

Tolk är kostnadsfritt exempelvis vid arbetsplatsträffar men inte vid verksamhetens löpande aktiviteter och innebär en väsentlig merkostnad för verksamheten. Alla döva medarbetare har någon form av bidrag från arbetsförmedlingen vilket delvis täcker en del av verksamhetens högre kostnader.

9. Sammanfattning

Äldre döva och dövblinda utgör en sårbar grupp och utredningen tror att en god äldreomsorg för målgruppen bygger på tillgång till teckenspråkig personal och att kunskap finns om dövas kultur.

9.1 Underlag och behov

Utredningen kan konstatera att antalet döva och dövblinda äldre är förhållandevis få, både inom Stockholm och inom länet. Det är vidare ett fåtal av dessa som i dagsläget har insatser från äldreomsorgen. Kartläggningen är dock inte heltäckande och avser endast Stockholms stad. De beviljade insatserna i ordinärt boende är en ögonblicksbild men för majoriteten av brukarna är de inte så omfattande att behov av särskilt boende skulle föreligga. Av olika orsaker finns sannolikt ett mörkertal vad gäller identifierade behov. Utredningen kan därför anta att behovet kan vara något större än vad kartläggningen visar.

Åldersfördelningen visar att merparten av de identifierade personerna är ”yngre äldre”, det vill säga under 80 år. Det är en grupp som i större utsträckning kan vara i behov av hjälp i ordinärt boende. Utredningen kan se ett behov av teckenspråkig hemtjänst för denna grupp. Antalet döva med hemtjänst har minskat jämfört med kartläggningen 2016 vilket eventuellt kan sammanhånga med att den tidigare teckenspråkiga utföraren upphörde. Det kan indikera hjälpbehov som täcks på annat sätt. En viktig aspekt i detta sammanhang är att utföraren ges förutsättningar för att hjälpen hos döva tar längre tid samt att målgruppen bor geografiskt utspritt.

Det är framförallt utvecklingen för dem över 80 år som är av betydelse för behov av äldreomsorg och särskilt boende. Idag är medianåldern vid inflyttning till vård- och omsorgsboende cirka 87 år. I denna åldersgrupp finns ett femtontal döva i länet varav runt tio i Stockholm. Det finns även dövblinda personer i denna åldersgrupp men uppgifter om antal saknas. Målgruppen för vård- och omsorgsboende är ur ett demografiskt perspektiv således liten. Hänsyn måste dock tas till att det kan finnas oidentifierade behov eller personer i gruppen.

Idag bor cirka fyra procent av stadens befolkning över 65 år i vård- och omsorgsboende. En jämförande siffra för gruppen döva och dövblinda över 65 år skulle, utifrån kartläggningens uppgifter, motsvara drygt fem personer i Stockholm och drygt tio i hela länet med beslut om vård- och omsorgsboende. Åldersfördelningen bland döva äldre följer rimligen den demografiska utvecklingen i stadens befolkningsprognos. Denna pekar på att åldersgruppen 65-79 ökar kraftigt vilket på sikt torde innebära en ökad efterfrågan av särskilt boende för målgruppen.

Mot bakgrund av ovanstående resonemang kan en framtida enhet om åtta till tio platser för målgruppen vara ett riktmärke. Det är i sammanhanget nödvändigt att se länet som upptagningsområde. Nedan beskrivs förutsättningar som utredningen har identifierat för att starta och driva ett vård- och omsorgsboende för döva och dövblinda äldre.

9.2 Information

Det framförs flera orsaker till att äldre döva och dövblinda kan vara osynliga för det offentliga och att det identifierade hjälpbehovet är litet. Vikten av kunskap, alternativa informationsvägar och samarbete lyfts fram för att nå målgruppen och skapa förtroende. Samarbetet med dövföreningarna beskrivs som angeläget, särskilt i en eventuell uppstartsprocess av ett boende.

En förutsättning kan vara att staden har en funktion motsvarande en teckenspråkig äldrevägleddare. Denna funktion kan arbeta uppsökande mot målgruppen och vara en brobyggare mellan dem och myndigheter. Det kan bidra till ökade kunskaper hos kommunen och minska misstro hos målgruppen. Utredningen ser att det kan gynna döva äldre generellt och inte bara de som kan komma i fråga för särskilt boende.

Vilka äldre som får beslut om särskilt boende avgörs i den sedvanliga processen med biståndsbedömning. I stadens riktlinjer framgår att den enskildes omvårdnadsbehov ska vara så omfattande att behovet inte kan tillgodoses i hemmet. Hög ålder, ensamhet och isolering ska beak-

tas men utgör inte var för sig, eller tillsammans, ett kriterium. Utredningen ser att riktlinjerna kan behöva förtydligas kring döva och dövblindas specifika behov.

9.3 Organisation och bemanning

Nedanstående erfarenheter ses som förutsättningar för ett framtida teckenspråkigt vård- och omsorgsboende. De kan vara vägledande för ett fortsatt arbete.

9.3.1 Teckenspråkig inriktning

Enheten har inriktning mot teckenspråk för döva och dövblinda personer över 65 år. Då målgruppen är liten är det svårt att initialt ha separata enheter för döva äldre med somatisk sjukdom eller demenssjukdom.

9.3.2 Antal platser

Enheten kan ha åtta till tio platser och vara belägen som en enhet inom ett större vård- och omsorgsboende. Då det är svårt att driva enheten separat behöver det finnas en närbelägen enhet som samverkar med den teckenspråkiga enheten och på sätt uppnår samordningsvinster. Den hörande teckenspråkiga personalen kan täcka upp på den andra enheten.

9.3.3 Vid tomma platser

Tomma platser kan erbjudas som korttidsvårdplatser i första hand till döva, exempelvis som anhörigstöd. Vid bristande efterfrågan från döva kan de erbjudas som korttidsvårdplatser till hörande. Eventuellt tillstånd från IVO måste beaktas vid denna lösning.

9.3.4 Kompetens

All omvårdnadspersonal, inklusive en sjuksköterska, behöver vara teckenspråkiga. Alla bör ha kunskap om dövkultur. Kunskap i taktill teckenspråk behöver finnas. En utgångspunkt kan vara att hälften av personalen ska vara döva. Enheten kan etablera samarbete med teckenspråksskolor och arbetsförmedlingen för att hitta lämplig personal med teckenspråkskompetens. Det är en fördel om chefen, utöver kunskap om dövkultur, är teckenspråkskunnig.

9.3.5 Bemanning

Enheten behöver ha en högre bemanning för att ta hänsyn till målgruppens behov. Vid schemaläggning dag och kväll behöver det finnas både döv och teckenspråkig hörande personal i tjänst. Dagtid behöver tillgång finnas till teckenspråkig sjuksköterska och nattetid teckenspråkig hörande undersköterska. Ett riktvärde kan vara en

grundbemanning om 0,89 omsorgsårsarbetare per plats. Övrig personaltilldelning såsom sjuksköterska, nattpersonal, rehab, administratör och chef kan som riktvärde dubbleras per plats.

9.3.6 Utrustning

Enheten behöver vara mer visuellt utrustad med ljussignaler på brandlarm, ljus och vibration på trygghetslarm, tillgång till bildtelefoni samt en öppen planlösning. Den öppna planlösningen innefattar även samtalsutrymmen som vid behov kan avskärmade för enskilda samtal men där personalen ändå har överblick över verksamheten. Färgsättningen bör vara lugn med kontraster. Personalen behöver ha mörka arbetskläder för att tecknen ska synas. Om den döva personalen eller boende behöver särskild utrustning/hjälpmiddel så provas det ut individuellt och betalas av arbetsförmedlingen.

9.3.7 Administration och arbetsledning

I organisationen behöver det finnas utrymme för att enheten genererar mer administration för ledningen, exempelvis med schemaläggning och olika bidrag. Kommunikation och arbetsledning kan ta mer tid vilket påverkas av om chefen är teckenspråkig. Ledningen behöver även avsätta mer resurser på att marknadsföra verksamheten och söka personal samt ge information och samverka, exempelvis till beställarenheter, dövföreningar och landstinget. Skriftligt material om enheten behöver signalera en visuellt trygg bild av boendet.

9.3.8 Samverkan

Samverkan behöver ske med dövföreningen för att möjliggöra för de äldre att träffa dövföreningarna även efter flytt till boendet. Även samverkan med dövteamet och dövblindteamet kan vara värdefullt för att bidra med kunskap och stöd. Det är också bra att enheten etablerar samarbete med arbetsförmedlingens dövkonsulenter för stöd kring anställning av döv personal. Boendet behöver verka för ett gott samarbete med äldrevägledare och teckenspråksutbildningar/folkhögskolor.

9.4 Drift och finansiering

Utredningen ser inte förutsättningar att driva den teckenspråkiga enheten som ett intressentboende mot språk och kultur inom valfrihetssystemet. Då det är en liten målgrupp med särskilda behov kan det teckenspråkiga boendet drivas som ett profilboende. Dessa har ofta en högre ersättning bland annat för att kunna ha en högre bemanning och upprätthålla särskild kompetens. Enheten behöver ha beredskap för tomma platser och hela länet bör ses som upptagningsområde. Förutsättningar måste finnas för att sälja platser till övriga kommuner där ett aktivt arbete kan krävas för att sprida information om boendet.

Nya privata profilboenden kan upphandlas till år 2021. Ett annat alternativ kan vara att enheten är en kommunövergripande verksamhet i egen regi med anslag till den stadsdelsnämnd där verksamheten är belägen.

10. Studiebesök och kontakter

- Stockholms Dövas Förening (SDF)
 - Förbundet Sveriges Dövblinda i Stockholm och Gotlands län.
 - Stockholms läns Dövas Pensionärsförening
 - Lindängelunds vårdboende, Malmö stad - studiebesök
 - Åkerhus äldreboende, Göteborgs stad – studiebesök
 - Örebro kommun
 - Dövteamet och dövblindteamet, Stockholms läns landsting
 - Söndagsgårdens vård- och omsorgsboende, Vardaga AB
 - Micasa och Måsholmens seniorboende
 - Stadsdelsförvaltningarnas beställarenheter, äldreomsorg och beställarenheter funktionshinderomsorg
 - Socialförvaltningen
 - Förfrågan till Stockholms läns övriga kommuner
 - Förfrågan till samtliga vård- och omsorgsboenden i stadens valfrihetssystem
-